

Μάθημα 3ο Ο νεοκλασικισμός

Για πολλούς αιώνες, η Αθήνα παρέμεινε απομακρυσμένη από τη Δυτική Ευρώπη και ελάχιστοι ήταν αυτοί που την επισκέπτονταν. Οι εικονογράφοι της εποχής σχεδίαζαν την πόλη χρησιμοποιώντας τη φαντασία τους, με γοτθικά κτίσματα και ψηλούς πύργους! Η Ευρώπη θα δει την πρώτη ρεαλιστική εικόνα της Αθήνας μόλις το 1670, όταν Καπουτσίνοι μοναχοί από τη Γαλλία θα σχεδιάσουν έναν χάρτη της πόλης και των αρχαίων μνημείων της. Ο χάρτης αυτός τροφοδότησε τη φαντασία των Ευρωπαίων. Πολλοί ήθελαν να δουν τα μνημεία από κοντά. Όμως, ένα ταξίδι στην Αθήνα δεν ήταν ό,τι πιο εύκολο! Αυτοί που το τόλμησαν, πάντως, αποζημιώθηκαν! Είδαν έναν τόπο εξωτικό, με παζάρια, τζαμιά και χαμάμ, αλλά και γεμάτο με αρχαία ερείπια, τα οποία βάλθηκαν να καταγράψουν.

Την πιο μεθοδική εργασία καταγραφής των μνημείων της Αθήνας έκαναν δύο Βρετανοί: οι James Stuart (Τζέιμς Στιούαρτ, 1713-1788) και Nicholas Revett (Νικόλαος Ρέβετ, 1720-1804), οι οποίοι έφτασαν στην Ελλάδα την άνοιξη του 1751. Εργάστηκαν κυρίως στην Αθήνα και στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής, ενώ επισκέφθηκαν επίσης την Κόρινθο, τη Θεσσαλονίκη και τους Δελφούς. Ο Revett είχε αναλάβει τις μετρήσεις των μνημείων και ο Stuart τον σχεδιασμό τους. Πήγαιναν παντού μαζί, δυο δυο σαν τους Χιώτες! Μετά το ταξίδι τους στην Ελλάδα, έγραψαν ένα πλούσια εικονογραφημένο βιβλίο με τίτλο *Οι Αρχαιότητες των Αθηνών (The Antiquities of Athens)*. Στις εικόνες του βιβλίου αυτού βλέπουμε το κάθε μνημείο να απεικονίζεται έτσι όπως ήταν όταν το είδαν, αλλά και έτσι όπως υπέθεσαν ότι ήταν στην αρχαιότητα.

Η επιτυχία του βιβλίου ήταν μεγάλη! Αρχιτέκτονες σε Ευρώπη και Αμερική ενθουσιάστηκαν. Χρησιμοποίησαν τις εικόνες του βιβλίου ως έμπνευση για να δημιουργήσουν έναν καινούριο αρχιτεκτονικό ρυθμό, τον νεοκλασικό! Επιθυμία των αρχιτεκτόνων ήταν τα κτίριά τους να είναι στιβαρά, μεγαλοπρεπή, αλλά κυρίως απλά, έτσι ακριβώς όπως φαντάζονταν ότι ήταν τα κτίρια της αρχαιότητας. Οι αρχιτέκτονες αυτοί έφτασαν στο σημείο να αντιγράφουν μέχρι και ολόκληρες προσόψεις αρχαίων κτιρίων! Πολλά δημόσια κτίρια της Αγγλίας, της Σκωτίας, του Μονάχου, της Βιέννης, καθώς και των ανατολικών πολιτειών της Αμερικής παραπέμπουν στα αθηναϊκά μνημεία που κατέγραψαν οι Ευρωπαίοι ταξιδιώτες. Για παράδειγμα, το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη έγινε ένα από τα πιο δημοφιλή πρότυπα του νεοκλασικισμού.

Πολλοί από τους πιο γνωστούς αρχιτέκτονες του νεοκλασικισμού ήταν Γερμανοί. Εμείς θα μιλήσουμε για έναν από αυτούς, τον Karl Friedrich Schinkel (Καρλ Φρίντριχ Σίνκελ, 1781-1841). Θεωρείται ο μεγαλύτερος Γερμανός αρχιτέκτονας του 19ου αιώνα. Ένα από τα πιο γνωστά του κτίρια ήταν το Altes Museum (Παλαιό Μουσείο) στο Βερολίνο, το οποίο στέγαζε μια μεγάλη συλλογή αρχαίων ελληνικών αγαλμάτων. Το κτίριο αυτό εξέφραζε πλήρως το όραμα του αρχιτέκτονα, ο οποίος ήθελε να συγκινήσει τους επισκέπτες του μουσείου. Να τους κάνει δηλαδή να νιώθουν ότι μετέχουν σε έναν σπουδαίο πολιτισμό, ο οποίος έχει τις ρίζες του στην αρχαία Ελλάδα.

Ο Schinkel δεν ήταν ο μόνος: πολλοί Ευρωπαίοι διανοούμενοι και πολιτικοί μοιράζονταν τις ίδιες ιδέες. Είχαν αναγάγει την αρχαία Ελλάδα σε ύψιστο ιδανικό! Όλοι αυτοί έπαιξαν ενεργό ρόλο στη διαδικασία που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Ελλάδας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, όταν η Ελλάδα έγινε ανεξάρτητο

κράτος με πρώτο βασιλιά της τον Βαυαρό πρίγκιπα Όθωνα, σχεδόν όλα τα κτίρια του νέου κράτους, δημόσια και ιδιωτικά, χτίζονταν σε ρυθμό νεοκλασικό. Ο ρυθμός αυτός συνέδεε τους Έλληνες με την Ευρώπη, αλλά και με το αρχαίο τους παρελθόν.

Ως πρωτεύουσα του βασιλείου του, ο Όθων επέλεξε την Αθήνα το 1834. Όμως, η πόλη είχε καταστραφεί ολοκληρωτικά μετά την Επανάσταση του 1821. Χρειαζόταν λοιπόν ένα πολεοδομικό σχέδιο! Το έργο ανέλαβαν δύο νεαροί αρχιτέκτονες: ο Σταμάτης Κλεάνθης και ο Eduard Schaubert (Εδουάρδος Σάουμπερτ). Το σχέδιό τους ήταν φιλόδοξο! Ονειρεύονταν μια πόλη με πολλούς ελεύθερους χώρους, μεγάλους δρόμους και ένα μεγάλο αρχαιολογικό πάρκο γύρω από την Ακρόπολη. Όλοι οι δρόμοι κατέληγαν στην πλατεία Ομονοίας. Η οδός Πειραιώς ξεκινούσε από το λιμάνι, η οδός Σταδίου από το Καλλιμάρμαρο Στάδιο και η οδός Αθηνάς, που βρισκόταν στη μέση, χώριζε την πόλη σε δύο ορθογώνια τρίγωνα, ξεκινώντας από τους πρόποδες της Ακρόπολης. Έτσι, η νέα πόλη συνδεόταν με τους πιο σημαντικούς αρχαίους τόπους, εκφράζοντας την επιθυμία των κατοίκων της να αναδείξουν το αρχαίο τους παρελθόν!

Όμως, το σχέδιό τους χρειάστηκε να αλλάξει. Η Ελλάδα δεν είχε τα χρήματα για να πραγματοποιήσει κάτι τόσο φιλόδοξο! Στους Αθηναίους δεν άρεσε καθόλου το ότι έπρεπε να χάσουν τα οικόπεδά τους προκειμένου να γίνουν πλατείες, πάρκα και δρόμοι. Ωστόσο, ο πληθυσμός της Αθήνας όλο και αυξανόταν και η πόλη, ως πρωτεύουσα, είχε μαζέψει όλες τις υπηρεσίες του κράτους. Για αυτόν τον λόγο υπήρξε έντονη οικοδομική δραστηριότητα. Η πόλη χρειαζόταν άμεσα αρχιτέκτονες και οι υποψήφιοι ήταν πολλοί!

Επίσης, ο Όθων έπρεπε κάπου να μείνει. Κάποιος έπρεπε να σχεδιάσει το παλάτι. Τα πρώτα σχέδια έφτασαν από τη Γερμανία. Θυμάστε τον Schinkel, τον μεγάλο αυτόν Γερμανό αρχιτέκτονα; Τώρα του δίνεται η ευκαιρία να σχεδιάσει ένα κτίριο στην Αθήνα, ένα παλάτι για τον βασιλιά Όθωνα. Χωρίς να μπει στον κόπο να έρθει ποτέ στην Ελλάδα, πιάνει μολύβι και χαρτί και προτείνει την τοποθέτηση των ανακτόρων επάνω στον Βράχο της Ακρόπολης! Τα σχέδιά του ήταν εκπληκτικά: φυσικά, δεν θα πείραζε κανένα από τα αρχαία μνημεία. Το παλάτι θα χτιζόταν πίσω από αυτά και ο Ιερός Βράχος θα γέμιζε με φοίνικες και κυπαρίσσια! Ο Όθων, που ήταν μόλις 17 χρονών, ενθουσιάστηκε! Όμως, ο πατέρας του, Λουδοβίκος, που ήταν βασιλιάς της Βαυαρίας και είχε και τον τελικό λόγο στο τι θα γινόταν στο βασίλειο του γιου του, απέρριψε το σχέδιο αμέσως. Αυτό στεναχώρησε πολύ τον νεαρό βασιλιά της Ελλάδας, ο οποίος ονειρευόταν τη βασιλική του κατοικία δίπλα στον Παρθενώνα!

Επειδή ο Όθων ήταν ένας μικρός ονειροπόλος, ο πατέρας του αποφάσισε να πάρει την κατάσταση στα χέρια του και να έρθει ο ίδιος στην Ελλάδα παρέα με τον αγαπημένο του αρχιτέκτονα, Friedrich von Gärtner (Φρειδερίκο Γκαίρτνερ). Σε μια βόλτα που έκαναν στην Αθήνα, αποφάσισαν να χτίσουν το ανάκτορο σε έναν λόφο πάνω από τη σημερινή πλατεία Συντάγματος. Εκτός από το ανάκτορο, ξεκίνησαν να χτίζονται και άλλα σπουδαία δημόσια κτίρια. Το έργο ανέλαβαν αρχιτέκτονες ξένοι, αλλά και Έλληνες που είχαν σπουδάσει στο εξωτερικό. Ο Σταμάτης Κλεάνθης είχε κάνει το σχέδιο της πόλης, ο Φρειδερίκος Γκαίρτνερ έχτισε τα ανάκτορα, ο Χριστιανός Χάνσεν από τη Δανία το Πανεπιστήμιο, ο Λύσανδρος Κανταντζόγλου το Πολυτεχνείο. Ορισμένα από τα κτίριά τους στην Αθήνα σήμερα ανήκουν στα σημαντικότερα δείγματα του ευρωπαϊκού νεοκλασικισμού!

Όμως, η οικονομία του νεαρού ελληνικού βασιλείου παρέπαιε και οι αρχιτέκτονες του αθηναϊκού νεοκλασικισμού είδαν πολλά από τα κτίρια που σχεδίασαν να παραμένουν στα χαρτιά! Παλάτια, μουσεία και δικαστικά μέγαρα δεν χτίστηκαν ποτέ και παρέμειναν φανταστικοί κόσμοι. Όμως, ο νεοκλασικός ρυθμός έγινε αμέσως ο αγαπημένος των Ελλήνων. Οι υπήκοοι του Όθωνα ήθελαν να ζουν και εκείνοι σε κτίρια νεοκλασικά, όπως ο βασιλιάς τους. Τα σπίτια τους είναι απόλυτα συμμετρικά, όλα έχουν πηλίνα ακροκέραμα στις άκρες των κεραμιδιών και τα μπαλκόνια τους στηρίζονται σε μαρμάρινα φουρούσια. Άλλα πάλι έχουν αετώματα, Καρυάτιδες, ιωνικούς και δωρικούς κίονες. Η Αθήνα πλέον γίνεται μια πόλη ευρωπαϊκή!

Οι ταξιδιώτες συνεχίζουν να έρχονται για να θαυμάσουν τα αρχαία της μνημεία. Αλλά γύρω τους δεν βλέπουν έναν τόπο εξωτικό, όπως αυτόν που είδαν οι Ευρωπαίοι περιηγητές που επισκέφθηκαν την Αθήνα της οθωμανικής περιόδου. Η Αθήνα ήταν πλέον μια νεοκλασική πρωτεύουσα!